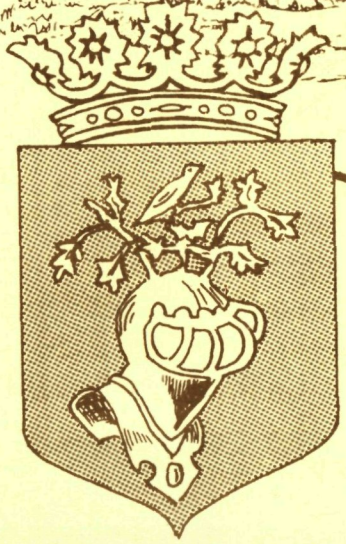
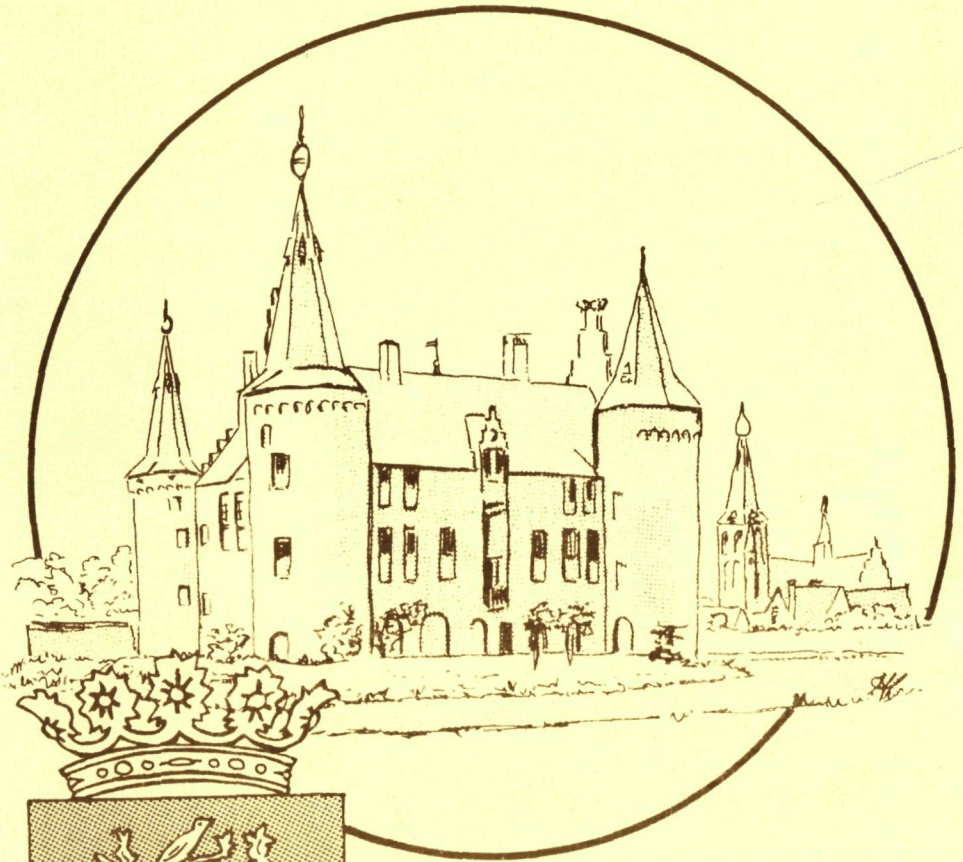


1990/4

Helmonds Heem



Heemkundekring
Helmond
Peelland

**EIGENDOM
HEEMKUNDEKRING
HELMOND-PEELLAND**

Uitgave van Heemkundekring
HELMOND
Peelland
Opgericht 24 mei 1948



3-Maandelijks Tijdschrift

Secretariaat en
abonnementen:
J. Vogels,
Nemerlaerhof 76,
Helmond.
Tel. 04920-10348

Redactie:
Sanne Vonk
Jan Zeeuwen

Redactieadres:
Joh. Bosboomstr.13
5702 VL Helmond.
Tel. 04920-51847

Typewerk:
Sanne Vonk

Kringlidmaatschap
incl. abonnement:
f. 27,50 per jaar.

Abonnement zonder
lidmaatschap:
f. 20,- per jaar.

Penningmeester:
T. Korporaal
Past. vd Venstr 17
Helmond.
AMRO Helmond
rek. 48.80.23.300.

De redactie is niet aansprakelijk
voor de inhoud van de geplaatste
artikelen.

1990 nummer 4.

INHOUD:

In Memoriam Ad Duquesnoy
T.L. Korporaal 3

Wim Eijs vertrokken uit
Helmond
Het bestuur. 4

Uitreiking historische prijs
van de gemeente Helmond 1990
De redactie. 5

Protocollensprokkelingen
S.F. van Wetten. 6

1853
G.J. van Bussel. 14

Egbert Haverkamp Begemann
J. Zeeuwen 26

De Helmondse geestelijkheid
en de kermis
T.L. Korporaal 31

De Van Berlaers, heren van
Helmond 1314-1425. deel 1
J.C.P. Vogels. 37

Inhoud Helmonds Heem 1990. . 53

IN MEMORIAM AD DUQUESNOY.

Velen uwer zullen het overlijdensbericht hebben gelezen van onze oud-voorzitter drs. Ad Duquesnoy. Hij is niet meer onder ons. Na een slopende ziekte overleed hij 5 november j.l. op 73-jarige leeftijd in zijn huis aan de Brahmslaan.

Woorden schieten dikwijls tekort wanneer iemand uit je directe omgeving het tijdige met het eeuwige verwisselt. Stil zijn en overdenken is dan veelal passend. Niettemin willen wij als bestuur ons medeleven uitspreken aan de nabestaanden, waarbij wij dan vooral doelen op zijn vrouw. Beiden waren actieve bezoekers van onze lezingen en andere activiteiten.

Al was het maar een korte tijd, dat we gezamenlijk in het bestuur van de Heemkundekring Helmond-Peelland zaten, toch was er een band gegroeid. Dat laat zich niet zo concreet beschrijven, maar dat voel je. Hij was een soort vader.

Ad Duquesnoy droeg het werk van onze heemkundekring met volle inzet. Het laatste project, waar hij actief in bezig was, was de inventarisatie van de 'kleine monumenten' in onze stad. Het resulteerde in een door de VVV-Helmond uitgegeven route langs deze objecten. Hij had een warm hart voor onze stad, dat kon je in alles merken. Zo zullen wij hem ook blijven gedenken.

Hij ruste in vrede bij zijn hemelse Vader.

T.L. Korporaal;
voorzitter.

WIM EIJS VERTROKKEN UIT HELMOND.

Wim Eijs heeft zijn stek in Helmond verwisselt voor Nieuwkoop. Hij is teruggegaan naar de streek van zijn voorouders, om zich daar te verdiepen in de streekhistorie en verder onderzoek naar zijn eigen herkomst.

In zijn Helmondse tijd is hij een actief lid geweest van onze kring. Actief binnen de werkgroep genealogie en actief binnen de redactie van 'Helmonds Heem'. Voor zijn werk binnen onze kring willen wij hem van harte bedanken. Wij wensen hem veel succes in de toekomst.

Als nalatenschap heeft hij ons zijn genealogie van de familie Sanders achtergelaten. Velen zullen daar in de toekomst ongetwijfeld nog gebruik van maken.

Het ga je daar goed in Hollands Midden!

Het bestuur.

Zijn adres is: Dorpsstraat 9, 2421 AV Nieuwkoop.

UITREIKING HISTORISCHE PRIJS VAN DE GEMEENTE HELMOND 1990.

De prijs, die de gemeente Helmond jaarlijks ter bevordering van de lokale geschiedbeoefening ter beschikking stelt, is dit jaar toegekend aan onze voorzitter, Teus Korporaal. Hij kreeg deze prijs op 21 december j.l. uitgereikt voor zijn artikel 'Begraven in Helmond deel I, kloosterbegraafplaatsen'.

Het bekroonde werk vormt het eerste deel van een nog te publiceren reeks artikelen over begraafplaatsen in Helmond.

Bij het samenstellen van dit artikel zijn door hem de onbekende begraafplaatsen behandeld. Tevens beschrijft hij de bij de verschillende ordes en congregaties bestaande tradities bij overlijden.

De studie van Teus zal gepubliceerd worden in de komende Vlasbloem.

Wij feliciteren Teus van harte met de toegekende prijs en wensen hem veel succes bij zijn vervolgonderzoeken.

De redactie.

PROTOCOLLENSPROKKELINGEN.

S.F. van Wetten.

Drie jaar geleden begon ik met het maken van transcripties en resumés van de Helmondse schepenprotocollen. Henk Beijers heeft destijds het voortouw en de eerste protocollen -daterend vanaf 1396- ter hand genomen en zette er in 1499, althans wat de transcripties betreft, een punt achter. Het leek me wel aardig om ook eens een eeuw Helmondse geschiedenis op deze manier te benaderen. Temeer, omdat in die 16e eeuw ook een aantal Van Wettens in Helmond vertoefden.

Nu, 15.000 akten later, heb ik soms wel het idee dat ik zelf ook in het Helmond van toen vertoef. Ik ken de mensen, die er woonden, hun gezinnen en hun familie, wie er naast hen woonden en of zij met die buren onenigheid hadden over 'den invaert' en over het recht om aan de Aa water te mogen halen. Ik weet wat zij voor hun huizen betaalden en of zij zich daarvoor in de schuld staken. En ik maak spel fouten omdat ik zo gewend ben geraakt aan de schrijfwijze van de secretarissen van de Helmondse schepenen.

Het merendeel van de akten, die de schepenen lieten noteren gaat over transporten van onroerende goederen, leningen, betalingsbeloften en dergelijke. Af en toe duikt er een pareltje op, zo'n akte die ons inzicht geeft in wat onze voorouders bewoog, variërend van mooie daden van naastenliefde tot en met regelrechte roddel en achterklap.

Ik zal u, steeds in perioden van een jaar of

tien 'protocollair', een aantal aardige akten voorschotelen.

De tegenwoordige zorg over de bejaardenzorg is niet nieuw. Ook in het begin van de zestiende eeuw vroegen bejaarde mensen zich af of zij hun oude dag wel onbezorgd tegemoet konden zien. Soms kon dat. Je ging naar de schepenen, Philips Sweers en Aert Goben in dit geval, en je liet het volgende vastleggen:

"Jan soen wijlen Jans van Aerle heeft gekendt ende gelijdt dat Catherine, zijn moeder, mag wonen in een kamer van zijn huis, en twee roeden van zijn hof zal mogen gebruiken." Jan zal ook de pacht voor zijn rekening nemen. Het bedoelde huis stond in de 'Heyenstraet' en was het ouderlijk huis van Jan. Hij mocht het slechts onder genoemde voorwaarden kopen. De ouderdomsvoorziening van Catherine was gewaarborgd.

Hoe aardig was jonker Jan van Cortenbach, 'heer tot Helmont'? Soms wel aardig.

In het volgende geval liet hij tenminste genade voor recht gelden.

"Jan van Weert, geheiten 'Boergesell' en Jan Walraven die men 'die clerick' noemt, hebben ten ocsuyn dat sij hen misgrepen hadden midts quade feyten daer aff die heer van Helmont hen aen hadden doen tasten ende in gevenikenissen gestelt, dair aff hij hen uut beden van zekere persone gracie ende genade dat voir recht, met opgerechter vingeren lijffelic ten heiligen gezworen..."

De twee Jannen beloven beterschap!

Of Zander die Metser bovenstaande gratie nu een teken van zwakheid van 'mijnen heer' van Helmond vond, of dat hij gewoon de gelagkamer van herberg 'De Wildeman' een aangenamer verblijfplaats vond dan een vochtige kelder, feit blijft dat hij zijn afspraken tegenover de heer niet nakwam.

"Condt sij eneyegeliken" dat Zander die Metser aangenomen had van mijnen heer van Helmond een kelder te overwelden en te bezetten voor een bedrag van 12 Rijnsgulden. Maar Zander is in gebreke gebleven en moet nu uitdrukkelijk aan Jan Beck, ten behoeve van de heer van Helmond, beloven om het een en ander alsnog in orde te maken. Bovendien moet Zander meteen een bedrag van zeven Rijnsgulden, die hij van Jan Beck geleend had, terugbetalen. De laatste had blijkbaar weinig vertrouwen in dat metselen van Zander.

'Helmond Groeistad' was ooit 'Helmond Krimpstad'. Op Johannes de Doperdag 1502 werd in het schepensprotocol genoteerd:

"Wij burgemeesters, schepenen en veertien dekenen van Helmont hebben uit zekere noodzaak verkocht een deel van de gemeente, geheten 'in die Bockhorsthoven', ruim 22 zillen groot."

Zelfs de stadspoorten waren geen gemeenteeigendom: "Jan Maes Tempelers soen heeft overgegeven aan Jan Bieieckers soen de stenen poort en muren westvaart ende derthien voeten erfs lancx naast en bij Lenarts Snijders." Het stadsbestuur stemde wel in met deze transactie.

Gemak dient de mens. Dat zal Symon Thijs soen van Antwerpen gedacht hebben, toen hij op 5 oktober 1503 Peter soen wijlen Peter Beckers en Gertruyt, weduwe van Lucas van Eyck, liet beloven hem drie Rijnsgulden te betalen. Dat is tot daar aan toe, maar de plaats van inlossing stemt tot nadenken: "tot Antwerpen aen die veerpont tot Adriaens van Doernen huys."

Eert uwe ouders. Al zolang er ouders bestaan, verzuchten zij, dat hun kroost zich te weinig aan deze aanbeveling gelegen laat liggen. Heer Jan van Cortenbach maakte zich daar blijkbaar ook druk om en gaf morele steun aan de vaders en moeders van Helmond. "Als je aan je ouders komt, kom je aan mij", zo zal de kasteelbewoner zijn gedachten ongeveer geformuleerd hebben. Jan Goyarts Teckers soen wist er sinds 2 mei 1504 alles van:

"Condt sij eneyegeliken dat Jan Goyarts Teckers soen zich tegen heer en heerlijkheid vergrepen heeft omdat hij zijn vader en zijn moeder niet genoeg heeft geëerd en nog ander openbaar misgijpen heeft gedaan. Echter, hem is genade gedaan voor recht omdat hij 'lijffelic' heeft gezworen het nooit meer te zullen doen."

Vreemd detail is overigens, dat vader Goyart-toch min of meer het slachtoffer-garant moet staan voor deze belofte van zijn zoon.

Waarom is het voor een koe zo af en toe wel verstandig het overleg te volgen tussen 'den Coninck van Castiliën' en 'de Hertoge van Gelre'? Welnu, dan weet ze wat ze waard is...
"Loy Stijls heeft ten ocsuyn eenre koe die hij tegen Henriken Willems gekocht heeft, gelooft

Condt sij vredegeleken alre van ghebrachte beelde sijn hem tegen den god en gheueft anghewepel, God /
midde den dat sij sijn vrede mede mede, niet gheueft gheueft an god, en die sijn gheueft niet mede mede
mit gheueft den sijn hem niet anghewepel God / 16 hem oft sijn opvanden gheueft 16, en sijn vrede
gheueft en gheueft gheueft 16 mede mede. Den dat die vrede sijn niet opvanden op gheueft vrede gheueft
hem gheueft gheueft gheueft hem vrede sijn gheueft gheueft. Dat sijn vrede oft het gheueft den sijn gheueft
oft den dat sijn oft die gheueft hem vrede sijn gheueft den god en gheueft sijn vrede mede
gheueft, en den vrede gheueft den sijn dat vrede mede mede, gheueft sijn vrede en vrede sijn
gheueft vrede gheueft en gheueft vrede mede mede.

Zie voorgaande blz.9: Eert uw ouders

aan Henrik de som van tien Rijnsgulden te betalen, soe wanneer dat openbair verede is [onder ede afgesproken] de waarde der guldens tussen den Conink van Castiliën en de hertoge van Gelre en tussen der lant Brabant en den lande van Gelre." (12 maart 1506)

Helmond is de stad van de textielnijverheid, voorheen het weversambacht. Alle dekens en meesters van het weversambacht kwamen op Sint Severusdag 1506 bijeen (St. Severus was hun patroonheilige) en zij worden allen bij naam genoemd: meester Henric Goben en Willem Cornelis als dekens, Jan van Roy, Dierijck Touwer, Wouter Touwers, Jacob van Vaerle, Jan Verheiden, Aert Jan Reinderts soen, Aert van Trijct, Wrens opten Wiel, Adriaen Moleman, Jan Starkens, Dries Troeffelmans met zijn knecht, Peter Starkens met zijn knecht, Ghijsken Noten, Jan van Roy die jonge, Aert die Peyster, Aert Lenarts soen, Reynder Jan Reynderts soen, Thonis Cuylmans, Jan Troeffelmans, Henrick van Roesven, Adriaen Meyelman, Melis van Roy, Aert Aelbrechts soen, Meeus Hennens, Jan Roevers, Wautger Goessens, Lenart Tymmermans, Jan Cuyck, Frans Dries Theens soen en Goyart Yewans, allen ambachtslieden.

Dat zijn ruim dertig wevers. De haardtelling van tien jaar eerder had uitgewezen, dat er binnen de wallen 137 woningen stonden. Buiten de wallen stonden er 258. Dat rechtvaardigt de conclusie, dat de naam die Helmond op het gebied van textielvervaardiging heeft, niet van vandaag of gisteren is.

Waartoe kwamen die wevers bijeen? Om hun vorm van CAO te bespreken; zij legden een aantal gilderegels vast, zoals:

* Wanneer een meester zijn eigen kind als knecht aanneemt, dan moet hij een Bosch pond betalen aan het ambacht, de kerk en de heer van Helmond. (Jan van Cortenbach verleende ook zijn zegel aan deze akte.)

* Overtreding van voorgaande regel wordt beboet met een Hollandse gulden.

* Een knecht of meester van buiten Helmond in dienst nemen kost een pond was en bij overtreding moeten zowel de meester als de knecht een Hollandse gulden betalen.

* 'Entreegeld' twee Rijnsgulden en twee Bossche ponden.

* Het weven van een hoeveelheid textiel op St. Severusdag.

* Zeer ootmoedig de gebeden doen.

We belanden weer op het pad der misdaad. Dit keer gaat het vooral over dat pad, niet zozeer over de misdaad:

"Condt sij eneyegeliken dat kortelings een zeker tractaat is gesloten tussen heer Dierick Celen met zijn vrienden ter eenre, en Jan Snoecx ter andere zijde, in verband met een misdaad, door Jan Snoecx wijlen Jan Celen saligher gedachten aangedaan."

In dat tractaat zou Jan Snoecx 'ruymen ende scouwen' de straat die van zijn huis naar de kerk loopt en dat drie jaar lang. Welnu, heer Dierick komt nu melden dat Jan zich uitstekend aan die afspraak heeft gehouden en dat hij dus voortaan 'mach en sal gaen die rechte straet in der kerkcken' en ook tot het huis van Dierick zelf en dat van de weduwe en kinderen van zijn oom wijlen Aert Snoecx. (31 maart 1509)

Zo'n afspraak als boven beschreven, was vaak

onderdeel van een hele serie afspraken, vastgelegd in een zoen(=verzoenings)akte. We eindigen dit eerste overzicht met het laat-middeleeuwse equivalent van zeven jaar gevangenisstraf met T.B.R. Het gaat over de 'jammerlike dootslach' die Goert Jan Teckers -wat een familie, zie boven- Margriet Peter Umans (of Vermans) aan had gedaan. De afspraken die door de betrokken partijen zijn gemaakt:

* Goert Jan Teckers soen moet op Onze Lieve Vrouwe Ontfange een pond was in zijn 'cleder' meedragen en die voor het Heilig Sacrament plaatsen.

* Goert gelooft een 'dertichste, voer die ziel des doods'.

* Goert heeft tevens gelooft te doen drie 'beverden' (= bedevaarten) naar Stiphout en Geel, binnen een jaar.

* Goert moet één keer per week, een jaar lang, een mis laten lezen.

* Goert moet betalen een bedrag van 24 gulden schadevergoeding.

Als Goert aan deze voorwaarden voldoet, mag hij in Helmond blijven wonen, maar niet verschijnen op het Bijnderseynd 'totten Dreijboom bij Jan Mollemans'.

De gebruikte akten zijn terug te vinden in het Rechterlijk Archief Helmond (RAHm.) inventarisnummer 228 bij de volgende aktenummers:

133/134, 193, 215, 297, 625, 459, 570, 877, 974/975, 1286 en 1314.

1853.

drs. G.J. van Bussel.

De grondwetsherziening van 1848 bood aan de katholieke kerk de gelegenheid tot herstel van de bisschoppelijke hiërarchie, zo lange tijd een hevige wens van het katholieke volksdeel in Nederland. Artikel 170 van de grondwet bood daartoe immers de mogelijkheid: 'De tusschenkomst der Regeering wordt niet vereischt bij de briefwisseling met de hoofden der onderscheidene kerkgenootschappen, noch ... bij de afkondiging van kerkelijke voorschriften'. Met andere woorden: organisatorische regelingen getroffen door de verschillende kerkgenootschappen waren niet langer afhankelijk van de goedkeuring van de regering. Daarmee kreeg elk kerkgenootschap de gelegenheid zich te organiseren zoals het dat zelf wilde.

Katholiek ontwaken.

1795 was een keerpunt in het politieke optreden van 'het katholieke volksdeel'. Waren zij lange tijd uitgesloten geweest van politieke ambten, de invallen van de Fransen in 1794-1795 en het doorbreken van de ideeën van 'vrijheid, gelijkheid en broederschap' deden hun de ketens waaraan zij door de overheersende hervormde besturen gebonden waren doorbreken. In de laatste vijf jaren van de achttiende eeuw roerden katholieke activisten, zoals pastoor Witbols van Naaldwijk, zich onbeschroomd op elk vlak en trachten de achterstand die de katholieken op vele gebieden hadden in snel tempo tot het verleden te doen behoren.

Volgens het zesde additionele artikel van de Staatsregeling van 1798 dienden alle kerkgebouwen van de voormaals heersende kerk (= de hervormde), voorzover ze niet door deze zelf gebouwd waren, ter beschikking van het plaatselijke bewind te komen ter verdeling tussen de kerkgenootschappen. Hierdoor kwamen vele kerken opnieuw aan de katholieken, die hun schuil- of schuurkerken langzamerhand door waardiger kerkgebouwen konden vervangen. Dankzij de geldelijke toelagen van koning Willem I kon dit proces in de eerste helft van de negentiende eeuw beëindigd worden. Het hele proces werd door vele protestantse kerkeraden getraineerd, ook in Helmond¹.

De geestelijkheid poogde te komen tot een herstel van de bisschoppelijke hiërarchie. De kerkelijke organisatie hier was dan ook vrij abnormaal. Boven de Moerdijk waren er in totaal negen aartspriesterschappen. Aartspriesters waren een soort landdekens met weinig gezag. Staats-Limburg en het westelijk deel van Staats-Brabant stonden onder het geestelijke gezag van bisschoppen, maar deze hadden echter over deze tot de Republiek behorende delen van hun bisdom nauwelijks zeggensmacht. 's-Hertogenbosch had een apostolisch vicaris zonder bisschopswijding. Over het hele gebied van deze zogenaamde Hollandse Missie stond een veelal in Brussel verblijvende Italiaanse monsignore, de door het Vaticaan aangestelde vice-superior. Van veel begrip voor de mensen en gewoonten in diens zendingsgebied is weinig gebleken. Rome had echter weinig haast om de zaken te regelen. Men was veel te bevreesd voor nieuwe oud-katholieke avonturen en derhalve nam Rome zelf geen enkel organisatorisch initiatief. En zo verliep het gunstige getij, al moet opgemerkt worden

dat bij een voortduren van de heerschappij van Lodewijk Napoleon of diens broer een of andere organisatie zeker zou zijn ingevoerd.

In 1814 en 1815, met het aan de macht komen van de verlichte despoot Willem I, werden de katholieken in Noord-Nederland weer in de verdediging gedrongen. Nederland boven de Moerdijk werd de protestantse natie in de zin van Groen van Prinsterer, al was het alleen maar een afzetten tegen het katholieke zuiden dat nu eveneens onderdeel van het koninkrijk geworden was.

De eerste katholieke emancipatie.

In die natie bleef katholiek verzet, en de toekomst zou zijn voor die katholieken die zich niet wensten te lenen voor een compromis met de regering en die niet bereid waren mee te werken aan de politieke daden van Willem I. Zij werden ook wel de Ultramontanen genoemd wegens hun aanhankelijkheid en liefde voor de paus 'aan de overzijde van de bergen.' Voor openlijk optreden was in Noord-Nederland evenwel moed en doorzettingsvermogen noodzakelijk, en het is opmerkelijk dat die durf het eerst opgebracht werd door een bekeerling, Joachim George Le Sage ten Broek (1775-1847). Hij waagde het zelfs de scheldnaam tot blazoen te maken met zijn periodiek 'De Ultramontaan'. Le Sage had al een storm van protestants verbaal geweld over zich heen gekregen na de publicatie van 'De Voortreffelijkheid van de Leer der Rooms-Katholieke Kerk', en had deze provocatieve verklaring in 1818 door een godsdienstig tijdschrift voor de brede massa, de 'Godsdienstvriend', een heiligschennende publicatie volgens de orthodox hervormden, laten volgen. Le Sage's activiteiten waren kleinschalig en

bescheiden, maar wekten de vrees en angst van de protestantse kerken en de door hervormden gedomineerde overheid. Katholieke koffiehuisbazen waagden het niet zijn publicaties op de leestafels te leggen uit angst zich bij hun protestantse klanten onmogelijk te maken. En de regering vond de door Le Sage gestichte minuscule 'Rooms-Catholieke Maatschappij', ook na afscheiding van de Belgische leden, gevaarlijk genoeg om ze bij Koninklijk Besluit te verbieden!

Het Concordaat dat door Willem I in 1827 met de Paus gesloten werd en dat een afbreken betekende van 's konings tot dan toe gevoerde godsdienstige politiek werd door de katholieken ook in Noord-Nederland met groot enthousiasme ontvangen. Twee bisschopszetels waren in de Noordelijke Nederlanden geprojecteerd, in Amsterdam en 's-Hertogenbosch. Het Concordaat bleef evenwel bureaustuk; het werd nooit uitgevoerd. En de Belgische Opstand dwong de Noord-Nederlandse katholieken in groter isolement en zwijgzaamheid dan ooit tevoren. Want voor de protestanten waren de katholieken handlangers van de Belgische opstandelingen en als zodanig volkomen onbetrouwbare en louche figuren.

Koning Willem II, van wie de uitspraak stamt: 'Als ik het in mijne keus had zou ik wenschen dat al mijne onderdanen Roomsch-Katholiek waren', poogde het Concordaat van 1827 uit te voeren, hetgeen herstel van de katholieke hiërarchie ten gevolge zou hebben gehad. Het protestantse Nederland reageerde daarop evenwel zo fel dat de koning capituleerde. Wel werden de apostolisch-vicarissen van Roermond, Breda en 's-Hertogenbosch tot bisschoppen in partibus



infidelium gewijd. En vele maatregelen die in het nadeel van de katholieken werkten en nog uit de Napoleontische periode stammen werden ingetrokken. Het meest opvallende echter was de toename van het aantal katholieke voormannen, zoals Judocus Smits en J.W. Cramer, de redacteuren van het katholieke tijdschrift 'De Tijd'. Dit tijdschrift werd het verzamelpunt voor de katholieke liberalen, de 'papo-Thorbekianen', die zich in 1848 op de voorgrond drongen, de zijde kozen van de liberale voorman Jan Rudolf Thorbecke en sterk aandrongen op het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie.

Het herstel van de katholieke hiërarchie.

Reeds voor de grondwetsherziening van 1848 hadden een honderdtal 'notabele leken' een verzoek aan de Paus gezonden om de bisschoppelijke hiërarchie volledig te herstellen. Na 1848, toen duidelijk was dat de regering zich met intern kerkelijke aangelegenheden niet langer zou bemoeien werd de toevloed van verzoeken aan Rome om bisschoppen aan te stellen steeds groter. Rome had niet veel haast; de vice-superior was niet erg enthousiast om zijn werk te beëindigen. Derhalve raakten de schoorvoetend ingezette pogingen in een impasse. In 1850 verklaarde de koning nog, dat hij bereid was het Concordaat van 1827 te ontbinden, maar hij zag niet in 'waarom de eerste stap door Hoogstdezelve zou moeten gedaan worden.' Tenslotte dreef de vice-superior, met voorbijzien van zijn eigen belangen, bij het Vaticaan de wil door om tot een herstel van de hiërarchie over te gaan. In 1851 deelde hij de regering mee dat de kerk overwoog de hiërarchie in te voeren. Maar pas Paus Pius IX was bereid om het Concordaat van

1827 vervallen te verklaren, en dat werd pas in september 1852 aan de Nederlandse regering bekend gemaakt. Wegens de historische rechten en herinneringen werd Utrecht tot zetel van de aartsbisschop aangewezen, en Mgr. Zwijsen, bisschop van 's-Hertogenbosch, zou die zetel bezetten. Op 7 maart 1853 deelde de paus het einde van de Hollandse Missie mee aan het college van kardinalen, en de nieuwe organisatie kwam met de bekendmaking ervan onmiddellijk onder protestants vuur te liggen.

De Aprilbeweging.

De beroering in het land was enorm, zo zelfs dat het leidde tot het aftreden van de regering-Thorbecke. Reden daarvoor was dat naast de angst voor Rome en het sterk levende anti-papisme de conservatieven, die de grondwet van 1848 zeer betreurden, hun kans schoon zagen. Thorbecke moest weg. Dat was de onderliggende kracht van de Aprilbeweging. Abraham Kuyper, de grote voorman van de anti-revolutionairen rond de eeuwwisseling vertelde later dat hij bij het ontslag van Thorbecke 'buiten zichzelf van vreugde den trap opstoot, de kamer van zijn vader invloog, en als dronken van vreugde uitriep: 'Vader, vader, Thorbecke is gevallen.' De dynamiek van de beweging werd echter geleverd door 'de protestantse natie' van Nederland. De beweging toonde een volledig negatief beeld, was beledigend anti-papistisch - in zoverre dit geen contradictio in terminis is - en toonde een grote bezorgdheid voor de ondergraving van een bevoorrechte positie. Nu was de pauselijke afkondiging van het bisschoppelijke herstel niet echt elegant geweest; er kwamen termen in voor die de hervormden niet aangenaam

in de oren klonken. Om de hervormde kerk met de pest te vergelijken en te spreken over de 'calvinistische ketterij' was niet gelukkig.

De Aprilbeweging openbaarde zich het eerst in Utrecht, dat weinig ingenomen was met de eer de hoofdstad te worden van de nieuwe kerkprovincie. Ook de aartsbisschop van de oud-katholieke kerk was daar gevestigd en het was niet nodig dat er 'twee hanen zich zouden bevinden op dezelfde mesthoop.'

Na dit Utrechtse begin werd wekenlang het land overstroomd met vlagschriften, preken, liedjes en bezwaarschriften, vol met de grofste beledigingen en hol van de pathetische verklaringen. Het werd tot een psychose, waarin katholieke arbeiders en dienstmeisjes ontslagen werden en aan katholieke leveranciers de klandizie opgezegd werd. 'Liever', zo kon men horen 'was men Turks dan Paaps'. Haat tegen 'indringers' kwam luidruchtig tot uitbarsting. Overigens zij gezegd dat de voormannen van de protestanten het recht van de katholieken op een eigen organisatie volmondig erkenden en zeer ongelukkig waren met de uitwassen van de beweging.

Dat koning Willem III om politieke gronden liet doorschemeren niet echt gelukkig te zijn met het herstel, wat de Aprilbeweging aanwakkerde, staat eigenlijk volkomen los van het emotioneel-godsdienstige gekrakeel. Hij zag hier de mogelijkheid Thorbecke als minister-president kwijt te raken, en dat lukte hem buiten verwachting, gesteund als hij werd door de conservatieven en de protestantse massawaan.

De Aprilbeweging heeft geen succes gehad; de bisdommen bleven bestaan en zouden een onschat-

bare rol gaan spelen in de verdergaande emancipatie van de katholieken.

'Hoog Welgeboren Heer'.

In het familiearchief Wesselman van Helmond, bewaard in het Helmondse Gemeentearchief, is onder de correspondentie van Carel Frederik III Wesselman een brief aan te treffen uit april 1853, die als voorbeeld kan dienen voor het anti-papistische gevoelen onder de Hervormden rond het midden van de vorige eeuw. De betreffende brief is te vinden onder voorlopig inventarisnummer 623, en we laten hem hieronder volgen. De Wesselmannen waren protestantse notabelen, bewoners van het Helmondse kasteel, en actief betrokken bij de hervormde gemeente.

Bladzijde 1.

Bergeik 14 april 1853.

Hoog Welgeboren Heer!

De leden van het Departement Eindhoven der Protestantische vereeni-/ging Unitas, onlangs bijeenvergaderd, hebbende eer UHWG beleefde-/lijk uittenoodigen het lidmaatschap dezer vereeniging te aanvaarden.//

Het doel van Unitas mogen wij als bekend veronderstellen. Het is/ vooral om zich aaneen te sluiten in broederlijke eendragt, tegenover/ de steeds toenemende aanmatigingen der Ultramontaansche partij./ De hoofdinhoud der statuten is meermalen door de drukpers bekend gemaakt, zoo als b.v. in eene redevoering van den Hr. Oortsnede[r]/ te 's Gravenhage, en aldaar uitgegeven door H.C. Susan Chz.//

Het streven naar heerschappij aan Rome zoo eigen, is wederom/ opnieuw gebleken in de toespraak van den Paus aan het Collegie/ van Kardinalen, waarbij hij de herstelling van het Roomsch-Kerkelijk/ gezag in Neder-

land aankondigt, en hoewel dan ook in zeer zoet/ vloeiende bewoordingen, toch duidelijk het doel laat doorstralen om geheel de Nederlandsche natie, als het geschieden kon, weder aan Rome's geestelijke heerschappij te onderwerpen. Wij wenschen of/ hopen niet, dat zulks ooit gebeure. Het bloed onzer voorvaderen werd eens voor het dierbaar kleinood der gewetensvrijheid/ en de prediking van het Evangelie vergoten.//

Maar wij vreezen, wel niet voor geheele terugkeering der Middeleeuwsche duisternis/ op aarde, maar toch achten wij het mogelijk, dat in een bepaald/ oord het licht weder als onder eene koornmaat verborgen word./ Wij herinneren slechts aan het naburig België, waar eens de Her-/vorming zoo groote uitgebreidheid verkregen had, en thans haar/ kracht heeft verloren. Spanje en Italië zelfs, mogen wij er bij-/ voegen, en vooral Boheme, waar reeds honderd jaren vóór Luther/ de dageraad eener betere kennis was doorgebroken, maar geheel is ver-/ dwenen door invloed der Jezuiten.//

Bladzijde 2.

Dat gevaar kan naar ons gevoelen voor Nederland worden af-/gewend, wanneer wij onze kracht zoeken in het Evangelie onzer/ behoudenis, en onder den Goddelijken zegen, de banden van broederlijke/ liefde en eendragt, en hulpvaardigheid steeds nauwer toehalen.//

Wat zulk eene eendragt vermag, is nog onlangs gezien in de/ bevrijding van de edele martelaren der Negentiende eeuw uit de/ kerkers van Toscane. Een juichtoon steeg er op in de achtbare ver-/gadering der Britsche Volksvertegenwoordiging toen het woord/ werd gesproken 'de Madiais zijn vrij.'//

Engeland heeft zich vereenigd in The Protestant Alliance waar-/van een uitvoerig verslag is uitgekomen te 's Gravenhage bij H.C./ Sus[an]./ Duitschland in het Gustaf-Adolf-Verein, een bewijs dat men daar/ de noodzakelijkheid gevoelt van samenwerking van de onderschei-/denen afdelingen der Protestanten. Te Wiesbaden hoorde men door/ den beroemden Hoogleraar Schenkel, aan geheel Europa 'de over-/ winnende kracht van ons Evangelieschen Geloof' verkondigen (Deze/ redevoering is ook in onze taal te lezen, uitgegeven bij G.F.N. Su-/vingan te Leeuwarden).//

Zullen wij dan achterblijven? Zullen wij vergeten dat het/ bidden om den zegenpraal der waarheid met het waken en het werke[n]/ moet gepaard gaan?//

Het is op deze gronden dat wij ons zelfs verplicht achten/ U HwG te verzoeken aan onze vereeniging deel te nemen./ Ons Departement bestaat eerst sedert twee jaren en teld reeds/ 25 leden.//

De vereeniging wordt gelasterd: Men noemt haar geheim; maar/ bedenkt niet, dat hetgeen op hare Algemeene Vergadering geschied/ en in de verslagen gedrukt wordt, spoedig in de Ultramontaansc[he]/ bladen is te lezen. Is dat geheim? Ja, de Vereeniging maakt/ niet openlijk bekend, wie door haar ondersteund worden, maar/ zij volgt daarin het voorschrift van den Heer Matt. VI:3. 'Laet Uwe/ linkerhand niet weten wat uwe regter doet.' Zij verkondigt/

Bladzijde 3.

niet luide de namen harer leden. Maar welke wetenschappelijke of menschelievende vereeniging acht zulks noodig?//

De wijze waarop deelgenomen kan worden is vierledig.//

1. Men kan één of meer aandeelen nemen in haar fonds, elk groot/ 50, - rentende 2 pct, maar onopzegbaar.//

2. Men kan eene verbintenis teekenen van lidmaatschap tot wederopzeg-/gens toe, waarbij eene contributie gegeven wordt van zes guldens jaar-/lijks. Deze contributie wordt bij vooruitbetaling in het begin des jaars/ ingezameld, of tusschentijts lid wordende betaalt men terstond het loope[n-]/de jaar.//

3. Men kan zich zonder lid te worden verbinden tot eene jaarlijksche gift/ van zes guldens.//

4. Men kan eene gave schenken geheel naamloos, van willekeurige hoeveel-/heid, en die herhalen zoo dikwijls men goedvinden mogt.//

De eerste en tweede wijze van deelneming is ons de aangenaams[te]./ Mogte[n] wij ons verblijden U te hebben bewogen, zoo verzoeken [wij U ons]/ daarvan kennis te geven aan den ondergeteekenden secretaris [van het]/ Departement, die na uwe toetreding een exemplaar de sta[tut]en zenden/ zal.//

Met de gevoelens van oprechte hoogachting, hebben wij de eer/ ons te noemen

UHWGeb: D. v. Die[....²]lde vant
Depar[te-]/ ment voorno[emd]
Namens [.....]

M.C: van [....]en, predt.

Noten:

1. Zie T.L. Korporaal, Wees lijdelijk... De naasting van de St.-Lambertuskerk in Helmond, 1798-1801, in: De Vlasbloem 9 (1988), 69-98.
2. Waar aangegeven met rechte haken en eventuele punctie: originele tekst onleesbaar door beschadiging van de brief.

EGBERT HAVERKAMP BEGEMANN.

Jan Zeeuwen

Het moet een bijzonder vreemde gewaarwording voor de Amerikaan Egbert Haverkamp Begemann geweest zijn, toen hij voor enkele jaren zijn Russisch woonhuis weerzag. In een dorp onder de rook van Moskou, een dertigtal kilometers daarvandaan. Het was verouderd en verwaarloosd, maar het lag er nog, omgeven door bomen. In de dorpskom sprak hij met een oude vrouw, die zijn lerares Russisch nog had gekend en er mee bevriend was geweest. Zij zond hem, klein-kind van de gelijknamige grootvader uit Helmond, een foto.

Die foto, een beeld van vervlogen jaren, toen hij met zijn ouders vanuit de Hollands-Amerikaanse kolonie Koezbas te Kemeroo in Siberië naar de periferie van Moskou verhuisde en daar een paar jaar -tot 1933- verbleef. Toen zag zijn vader, Egbert Paul Begemann, dat het onder Stalin mis ging in de Sovjet-Unie. Dat besprak hij met zijn vrouw, Sabine Matthijssen, met wie hij sinds 1912 was getrouwd. Beter gezegd hertrouwd, want zijn eerste vrouw Louise C. de Balbian Verster overleed bij de bevalling van hun tweede kind in 1906. Zeven jaar later trouwde hij met de dochter van een van de Vlisco-directeuren Cor Matthijssen, een keus, die mogelijk beïnvloed werd door zijn socialistische levensopvatting. Immers, de vrouw van Cor Matthijssen heette Cornelia Roland Holst. En die naam had een gouden klank in het socialistisch milieu van ons land.

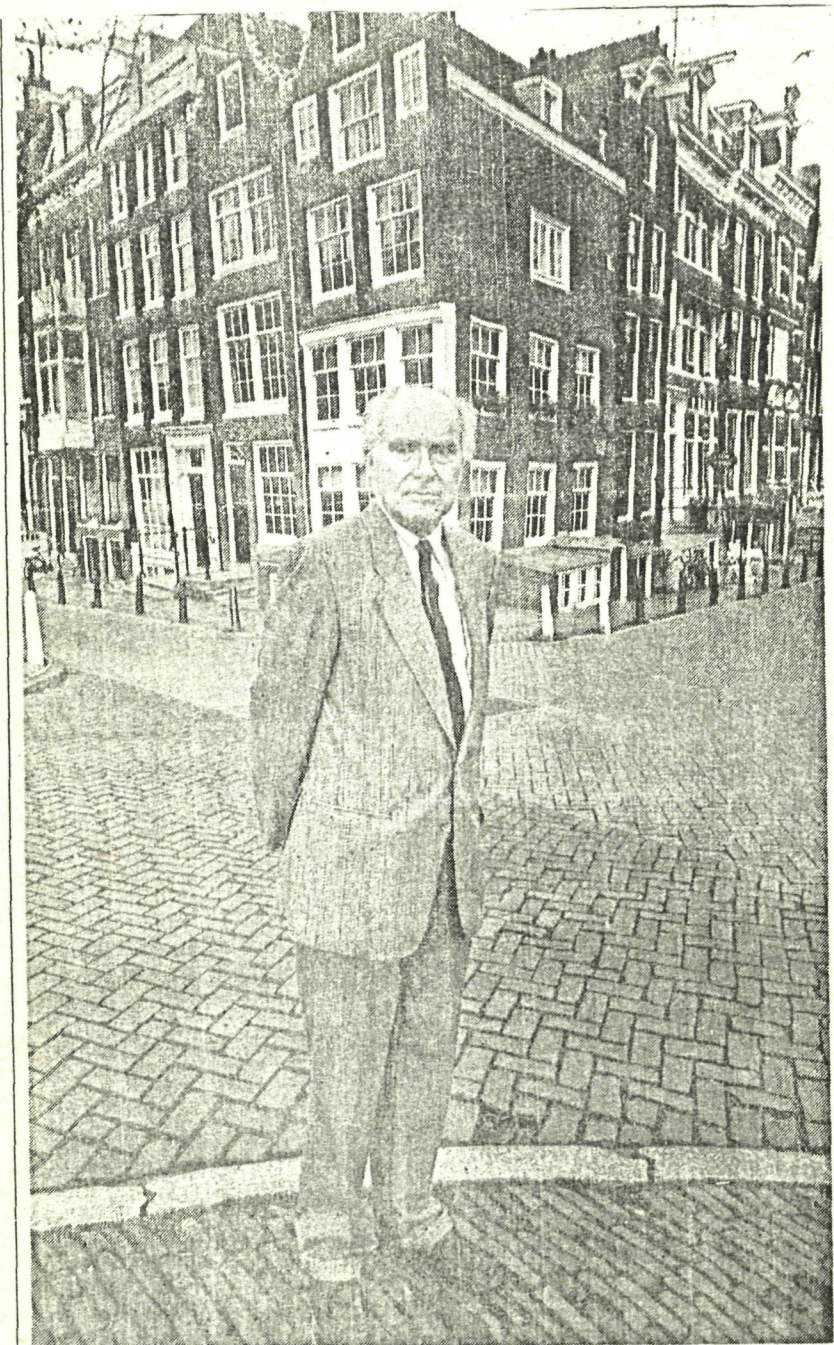
Dat socialisme, de bewogenheid met de underdog, had Egbert Paul niet van vreemden. Immers, was het niet zijn vader, die bevriend was met Van Marken, de directeur van de Delftsche Gist- en Spiritusfabriek, een van de avantgarde van de sociale vooruitgang?

Was het zijn vader niet, die reeds zeven jaar na oprichting, in 1879 een ziekenfonds voor zijn arbeiders stichtte?!!!

Was het diezelfde vader niet, die de fanfare 'Begemann's Ketelmuziek' oprichtte, het latere Helmonds Muziek Corps? Een Corps uitgerust door hemzelf, dat in de avonduren in de gieterij oefende en in 1884 voor het eerst naar buiten trad.

Was het dan een toeval, dat de drie meest menslievende patroons uit het negentiende-eeuwse Helmond Duitse mensen waren? Want naast de familie Begemann, gloriëerde de naar onze stad gekomen familie Prinzen uit Glehn en Sutorius uit Buderich. Beiden uit het Rijn-Roergebied.

En was het pater Henricus niet, de fabrikanten-zoon, die als geestelijk leidsman onder de Duitse arbeiders werkte en de loftrompet stak over hun verworvenheden. Dat betrof de toestand aan het begin van deze eeuw, toen het socialisme in onze stad als een rode lap op een stier werkte en de clerus alles in het werk stelde de socialisten monddood te maken. Daar kunnen Jan Bungeners, Frans van Bommel, De Corte of de liberaal Jos van Wel beslist iets meer over vertellen. De activiteiten van deze Helmondse voorvechters, tussen 1900 en 1925 vielen samen met het besluit van Egbert Paul Begemann om het directeurschap van zijn zaak op te geven. Een



Egbert Haverkamp-Begemann (foto Maurice Boyer)

bedrijf met kapitalistische principes wilde hij niet besturen en hij nam ontslag. Dat was in 1919. Hij prefereerde toen het leiderschap van een Coöperatieve IJzerhandel in Rotterdam. In 1923 vertrok hij naar Naarden om van daaruit naar de Sovjet-Unie te gaan en wel naar Koezbas te Kemeroo in Siberië.

Daar wilde hij, de idealist, de warmbloedige mens, het socialisme in de praktijk brengen; de naastenliefde laten zegevieren.

In dat land werd een van zijn zoons geboren, de andere zag in Nederland het levenslicht. Die andere, dat was de naamgenoot van de oprichter van Begemann (anno 1872) Egbert Haverkamp. De man, die enkele jaren geleden naar het Russisch dorp weerkeerde om er de beelden uit zijn jeugd te testen. En er een vrouw te ontmoeten, die zijn lerares Russisch nog had gekend.

En toen zijn terugkeer naar Nederland:

De gymnasia in Dordrecht en Haarlem; de kennis-making met de redacteur van de Groene Amsterdammer, Henri Wiessing, die hem nader tot de kunst bracht. De oorlogsperiode in Utrecht, waar Vogelsang zijn leermeester werd en in Amsterdam, waar hij aan het kunsthistorisch instituut werkte.

De grote promotie kwam met zijn benoeming aan museum Boymans van Beuningen als conservator van de tekeningen en als assistent bij de afdeling Schilderijen. Zijn faam ontging ook het buitenland niet en in 1958 kreeg hij een uitnodiging om naar Princeton in de Verenigde Staten te komen.

Dat alles overdacht hij toen hij met zijn

Amerikaanse vrouw en drie kinderen zijn nieuwe vaderland betrad.

De sneeuwbal ging aan het rollen. Eerst een benoeming aan de Harvard University, daarna een hoogleraarschap aan de Yale University, gevolgd door een professoraat aan The Institute of fine Arts van de New York University.

Aan alle drie de universiteiten doceerde hij de Nederlandse schilderkunst, als een van de voornaamste kenners van de zeventiende-eeuwse kunst. Voornamelijk Rembrandt.

Om over dat onderwerp te spreken kwam hij naar Nederland, waar hij op 16 november l.l. in Groningen een lezing hield: de vijfde Gerzon-lezing, genoemd naar de Groningse hoogleraar in de kunstgeschiedenis Horst Gerzon (1907-1978). Daar verhaalde hij onder andere over een schilderij van Rembrandt dat in De Hermitage in Leningrad hangt en dat hij menigmaal bewonderde.

"Ik kan nog steeds Russisch lezen", zegt Egbert Haverkamp Begemann, "dat heb ik van die jeugdjaren overgehouden."

DE HELMONDSE GEESTELIJKHEID EN DE KERMIS.

T.L. Korporaal.

"Wij achten ons verplicht beminde gelovigen, u allen dringend te waarschuwen, tegen de gevaren die bij de aangevangene kermisdagen uwe zielen bedreigen." Aldus begon de zogenaamde 'kermisbrief', die door pastoor Philibertus Maria van den Heuvel in 1899 bij het begin van de Helmondse kermis aan de verzamelde parochianen in de kerk werd voorgelezen.

In het archief van de parochie van de H. Lambertus zijn een aantal van deze brieven met waarschuwingen over alle gevaren rondom de kermis opgenomen. De eerste brief dateert uit 1899 en de laatste uit 1938. Langzamerhand werden de achtereenvolgende pastoors wat milder in hun bewoordingen, maar de waarschuwende vinger naar de Helmondse parochianen bleef. Kermisvieren hield gevaar in en het was een taak van de kerk hier de aandacht op te vestigen.

Stoommallemolens.

Deze kermisattractie kon geen genade vinden in de ogen van de Helmondse geestelijkheid. De pastoor schreef in 1899 in zijn brief: "Eene bijzondere waarschuwing meenen wij ook tot u te moeten richten omtrent het gebruik van de stoommallemolens, vooral des avonds. De bezoekers dier vermakelijkheid veroorloven zich daar helaas dikwijls zaken, die zeer onbetamelijk zijn, waardoor niet weinig ergernis gegeven wordt en daarom nodigen wij allen, die prijs stellen op deugd en zedelijkheid, dringend uit zich daar, vooral des avonds, van verwijderd te

houden."

Voor de meisjes werd het aanbod gedaan zich naar het Liefdesgesticht te begeven, om daar op gepaste wijze de avond door te brengen. De ouders werden opgewekt in deze stimulerend op te treden.

Veertien dagen later las de pastoor weer een boodschap voor. De kermis was voorbij, maar de zorgen bleven. Weliswaar had een deel van de parochianen blijk gegeven "van hunne liefde voor deugd en zedelijkheid en van hunnen eerbied voor de geestelijke overheid", maar het andere deel had onstuimig kermis gevierd.

De ergernis spitste zich vooral toe op het feit dat "zelfs gehuwde vrouwen die 's avonds van den stoommallemlen zouden hebben gebruik gemaakt. Zij hebben daardoor niet weinig ergernis gegeven; immers door hunne tegenwoordigheid hebben zij hunne goedkeuring gehecht aan de onbetamelijkheden, die daar zijn voorgevallen, en die met het volste recht door alle weldenkenden worden afgekeurd.

Dansen.

Door de eeuwen heen zijn feestvieren en dansen met elkaar verbonden geweest. Kermis is feestvieren, dus wordt er gedanst. Het dansen was een doorn in het oog van de pastoors. Dansen was het begin van veel ellende. In 1903 werd de waarschuwing als volgt verwoord:

"Is het dansen reeds dikwijls niet zonder gevaar van vele uitwendige en inwendige zonden, nog erger is het als zulks des avonds of des nachts geschiedt. Immers het duister of half-duister is een groote belager der kuisheid. Wat al zonden geschieden er dan vooral niet in, tussen en na den dans! De Apostel Paulus zeide van de Heidenen, dat het kwaad, dat zij in het

verborgen, in het duister bedreven, te schandelijk was om het te noemen. Maar kan hetzelfde niet gezegd worden van niet weinige Christenen, vooral bij gelegenheid van danspartijen des avonds en des nachts?"

De geestelijkheid was van mening dat hier een belangrijke taak lag voor de bestuurders van sociëteiten en gezelschappen, de houders van koffiehuisen en herbergen. Wanneer zij medewerkten kwam dit ten goede van het zieleheil van de Helmondse bevolking. De medewerking was niet groot, want veertien dagen later werd er opnieuw een boodschap voorgelezen aan de parochianen. Geconstateerd werd dat aan de oproep om 's avonds en 's nachts niet te dansen "gedachtig aan de vele gevaren voor uwe zielen die daarmee verbonden zijn, helaas niet heeft mogen baten." Pastoor Van den Heuvel was teleurgesteld, dat de herbergiers de oproep naast zich neer hadden gelegd. Hij vroeg zich af waar het heen moest "met onze goede stad. Een katholieke, die dien naam inderdaad verdient, luistert naar de vermaningen van bisschop en priesters, die toch niets op het oog hebben dan het heil der zielen. Maar nu zooveelen en niet alleen van de laagste soort, ja zelfs gehuwde vrouwen aan die vermaningen niet meer storen en in allerlei schanddaden hunne driften botvieren, mag Helmond zich dan nog een katholieke stad noemen?"

Het leven ging verder. In 1937 gebruikte pastoor Mattheus Petrus Paulus Rath andere woorden.

"Verheugt u in deze dagen, ontspant u naar hartelust, maar doet het op gepaste wijze. Zoekt uw vermaak niet in de eenzaamheid of in de duisternis, waar ge u misschien wel een ogenblik tot een zodanig genot kunt verlagen,

maar waar de duivel staat te grijnslachen om het bezit uwer onsterfelijke ziel. Wat betreft het dansen in deze dagen willen wij u voorhouden: Doe het zóó dat het dansen in al zijn omstandigheden geregeld zij, ten aanzien van zedigheid, waardigheid en welvoeglijkheid. Waaruit volgt, dat al wordt het dansen gerekend tot zelfs in het nachtelijk uur, het zeer verkeerd en zeër afkeurenswaardig is, om tot op dat uur nog daaraan mede te doen. En vooral, doet niet mee, aan indecente (dat wil zeggen ongepaste slechte) dansen, waartoe vele moderne dansen gerekend worden."

Mildere taal, maar de opgestoken vinger bleef.

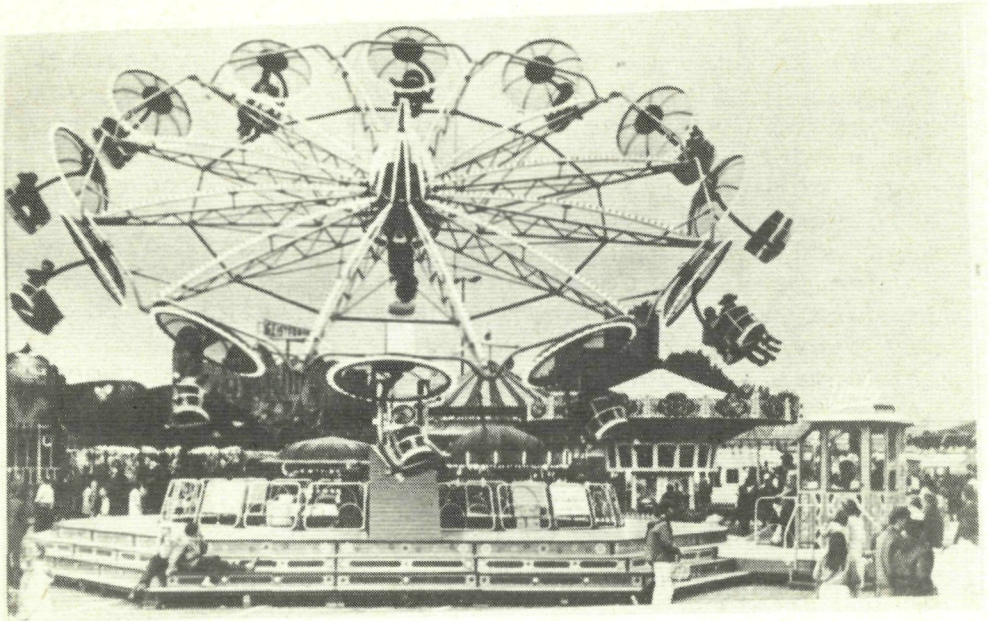
Dronkenschap.

Uiteraard werd ook gewaarschuwd voor de gevaren van overmatig drankgebruik. Het liefst zag de pastoor dat er helemaal niet gedronken werd, doch dat was een utopie. Daarom werd allereerst geadviseerd matig te zijn met het gebruik van sterke drank, ten tweede werd de suggestie gedaan 's middags niet te drinken. Wanneer deze adviezen werden opgevolgd kon veel onheil worden voorkomen.

De doodzonde en Gods oog.

De Helmondse bevolking werd op alle manieren op haar gemoed gewerkt. In 1901 klonk een hevig vermaan over hun hoofden.

"Bedenkt wel, beminde gelovigen, dat Gods oog gelijk altijd ook gedurende de kermisdagen op u gevestigd is. Hij, die eens in het oordeel uw rechter zijn zal, ziet en weet alles wat gij doet; en wat doodzonde is, blijft doodzonde gedurende de kermisdagen. Al is een gepaste uitspanning zeer zeker geoorloofd en u van harte gegund, wilt u toch daarbij niet schuldig



Kermis 1969: "Airborne Twister"

maken aan de doodzonde, die u vijand maakt van God en u voor eeuwig in de hel zou kunnen storten. Wie weet of gij niet gedurende de geheele eeuwigheid de zonden der kermisdagen zoudt moeten betreuren? Blijft daarom verwijderd van die gelegenheden die u in de doodzonde zouden kunnen doen vallen."

De pastoor wekte de parochianen op tijdens de gevaarlijke kermisdagen vurig te bidden en dagelijks naar de heilige mis en ter communie te gaan. Er moest veel gebeden worden voor de ontelbare doodzonden, die tijdens de kermisdagen werden begaan, "opdat Gods straffende arm moge worden tegengehouden en onze toch zoo geloovige stad voor rampen moge bewaard blijven, die Gods rechtvaardigheid voor al die zonden wel eens zou kunnen verzenden."

Ja, wat moet je aan al deze ernstige woorden nog toevoegen.

De kermis was een volksfeest. Dagen waar men naar toe leefde. Even de moeilijkheden van alledag vergeten, even de teugel laten vieren. De pastoors hadden hun zorgen, maar de Helmonders vierden al of niet op gepaste wijze feest.

Bron: GAHm, Archief van de R.K. parochie H. Lambertus 1721-1970, inv.nr. 89, Kermisbrieven, 1899-1938.

DE VAN BERLAERS, HEREN VAN HELMOND 1314-1425.
Deel 1.

J.C.P. Vogels.

De familie Van Berlaer speelde een belangrijke rol in de geschiedenis van Helmond. Jan (III) van Berlaer was rond 1400 de bouwheer van het huidige kasteel van Helmond.

Over de genealogie van deze familie bestaan een tweetal afwijkende opvattingen. Jan (I) van Berlaer, die in 1314 heer van Helmond werd, speelt hierin een centrale rol.

Na zijn overlijden tussen 1326 en 1329 werd Jan (I) van Berlaer opgevolgd door Lodewijk van Berlaer. Enerzijds bestaat de opvatting dat Lodewijk een broer van Jan was en anderzijds is er de mening dat Jan van Berlaer de vader van Lodewijk moet zijn geweest.

Een tweede probleem bij de genealogie van de Van Berlaers is het volgende. De vader van Jan (I) van Berlaer, Jan Berthout van Berlaer (de oude) was tweemaal gehuwd en had uit beide huwelijken een gelijknamige zoon Jan. Welke Jan was nu Jan (I) van Berlaer, heer van Helmond?

Beide vragen zijn in het volgende schema weergegeven.

Jan Berthout v. B. (de oude)

1

2

Jan v.B.
heer van Helm.?

Jan v.B.
heer van Helm.?

Lodewijk v.B.?

Lodewijk v.B.?

Lodewijk v.B.?

Doel van dit artikel is de oplossingen te vinden, alsmede om enkele nieuwe gegevens aan de genealogie toe te voegen.

De gangbare opvattingen tot nu toe.

De gangbare opvatting, met Jan (I) van Berlaer als zoon uit het eerste huwelijk en een Lodewijk als zijn broer, is terug te vinden bij J.J.M. Heeren¹⁾, in de Europeische Stamtafeln 2) en bij G.Croenen³⁾.

De afwijkende opvatting, met Jan van Berlaer als zoon uit het tweede huwelijk en als vader van Lodewijk, valt te lezen in een artikel van mr.P. Adam-Evèn uit 1956.⁴⁾

Aangezien dit laatste artikel in Helmond nage-
noeg onbekend bleek te zijn heb ik het als
bijlage 1 opgenomen.

Getuigenverklaring uit 1383.

Uitgangspunt voor Adam-Evèn is de Helmondse schepenakte van 27 juli 1383 5), waarin de leenopvolging van de heerlijkheid Helmond geschetst is van voor 1314 tot dan toe. (zie bijlage 2.) Schepenakten waarin (oudere) personen verklaringen afleggen over gewoonterecht, eigendom of familierelaties komen veelvuldig voor in de rechterlijke protocollen. Gezien de betrouwbaarheid van dit soort verklaringen, voor de rechtbank afgelegd, ben ik met

Adam-Evèn van mening dat van de in de schepen-akte van 1383 geschetste leenopvolging van Helmond moet worden uitgegaan.6)

Probleem 1: Was Lodewijk een broer of een zoon van Jan (I) van Berlaer?

Jan (I) tweemaal gehuwd.

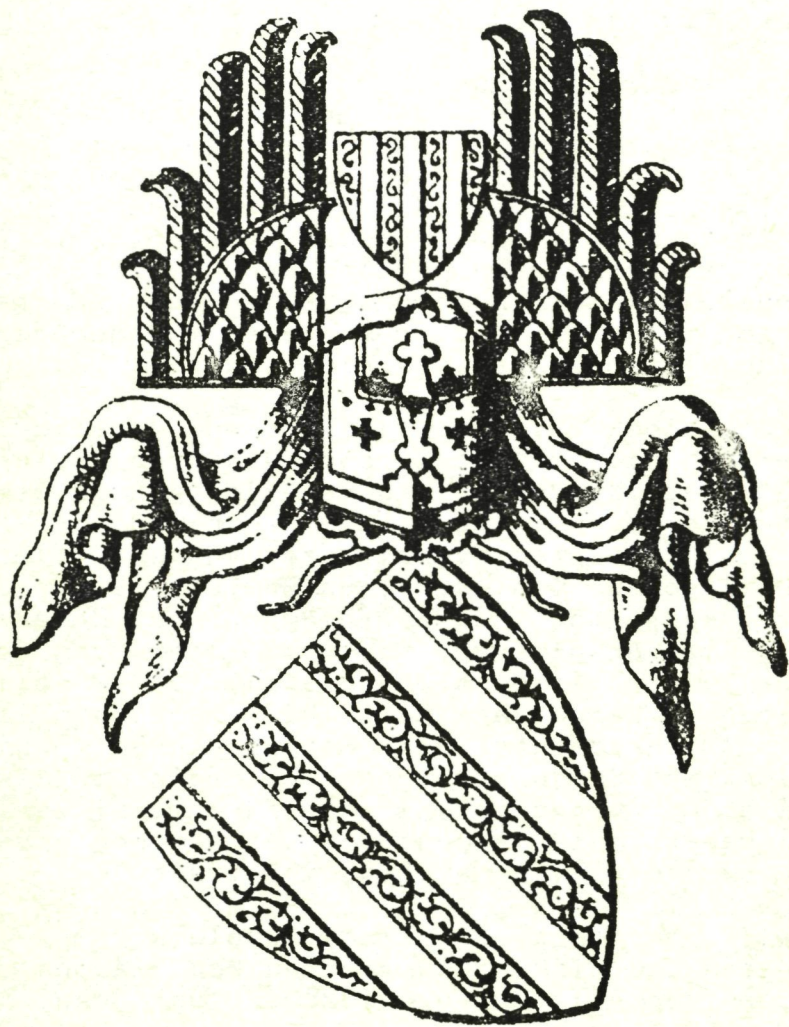
G. Croenen 3) meende, dat Lodewijk van Berlaer een broer was van Jan van Berlaer omdat hij, noch zijn zoons enige erfrechten hadden op de heerlijkheid Heverlee, die toebehoorde aan de familie van de vrouw van Jan van Berlaer. Er zouden wèl erfrechten bestaan hebben indien Jan en Lodewijk vader en zoon waren geweest. En het was niet Lodewijk maar het waren de dochters van Jan die deze heerlijkheid erfden.

Croenen bleek er in zijn concept-genealogie echter van uit te gaan, dat Jan van Berlaer slechts met Margareta van Heverlee gehuwd was. Heeren, de Europaischen Stammtafeln en Adam-Evèn gaan er echter vanuit dat Jan van Berlaer tweemaal gehuwd was: Jan van Berlaer huwde de eerste keer met Elisabeth van den Berghe, dochter van Arnold van Liesveld, heer van den Berghe 8). Zij moet na 8 april 1317 9) zijn overleden, waarna Jan ca. 1320 hertrouwd zal zijn met Margareta van Heverlee. Uit zijn huwelijk met Margareta, die hem ruim 30 jaar overleefde, verwekte hij twee dochters, Maria en Elisabeth, die beiden pas in het begin van de jaren veertig in het huwelijk traden.

Lodewijk, zoon uit het eerste huwelijk.

Aangezien Lodewijk geen rechten kon claimen op Heverlee, en hijzelf rond 1325 in het huwelijk

Berlaer.



trad met Johanna van Dynther, moet hij wel een zoon zijn van Jan van Berlaer uit diens eerste huwelijk (met Elisabeth).

Lodewijk van Berlaer had ook nog een broer Jan, die om de bovengenoemde reden eveneens uit het eerste huwelijk geboren moet zijn. Op 20 april 1335 10) traden "Lodewijk van Berlaer, ridder, en Jan zijn broeder, op als voogden van Lodewijk, zoon van heer Lodewijk Radewart".

Conclusie probleem 1.

Het bovenstaande samenvattend kan ik stellen dat Jan van Berlaer, heer van Helmond tweemaal gehuwd was, met uit zijn eerste huwelijk twee zoons: Lodewijk en Jan. Lodewijk van Berlaer volgde zijn vader op als heer van Helmond. Hij had geen rechten op Heverlee omdat dat door zijn stiefmoeder bij haar huwelijk was aangebracht en vererfd op haar twee dochters Maria en Elisabeth, zijn jongere halfzusters.

Probleem 2: Was Jan (I) van Berlaer een zoon uit het eerste of uit het tweede huwelijk van zijn vader Jan Berthout van Berlaer de oude?

Afwijkend van Adam-Evèn meen ik te kunnen aantonen dat Jan van Berlaer de (oudste) zoon Jan was uit het eerste huwelijk van zijn vader Jan Berthout van Berlaer met Maria van Mortagne.

Daarbij wil ik teruggrijpen op wat Adam-Evèn wist te vertellen over de vrouwelijke afstamming van Marie van Sebourg uit hertog Hendrik I van Brabant. (zie bijlage 1 onder 'De familie van Marie de Sebourg')

Hendrik I +1235, hertog van Brabant x 1213
Maria van Frankrijk +1223/24.

|
Elisabet van Brabant +1273 x1233 11) Dirk van
Cleve-Dinslaken +1244.

|
Machteld van Cleve +1296(?) x1253 Gerard van
Luxemburg-Durbuy +1297/04.

In de verdere twee generaties worden
geen data meer genoemd. Voortbordurend
met 20 jaar voor een vrouwelijke genera-
tie kom ik op het volgende.

|
Margareta van Luxemburg x ca.1273 Boudewijn III
v. Henin, hr. v. Sebourg.

|
Marie van Sebourg x ca.1293 Jan Berthout van
Berlaer.

Genoemde Gerard van Luxemburg en Machteld van
Cleve hadden zeven dochters; Irmgard die in
1272 huwde, Katherina die in 1275 huwde, Mahaut
die bovengenoemde Margareta moet voorstellen en
met Boudewijn III van Henin huwde, Agnes,
Isabella die voor 1281 gehuwd was, Pentecote
die in 1289 huwde en Margareta die eveneens in
1289 huwde 12).

Mahaut/Margareta van Luxemburg was de 3e doch-
ter en het huwelijksjaar van ca.1273 kan der-
halve iets aan de vroege kant zijn.

Jan Berthout van Berlaer (de oude) was al in
1271 gehuwd met Maria van Mortagne. Maria is
tussen 1289 en 1292 overleden 3). Hun oudste
zoon Jan wordt al vanaf 1289 vermeld. In 1290
heeft hij een eigen "apanage" gekregen 13), hij
is dan vermoedelijk mondig of geëmancipeerd

geworden¹⁴). Een tweede huwelijk van Jan Berthout van Berlaer in ca. 1293 zou goed mogelijk kunnen zijn.

Zelfs al zou dit huwelijk naar 1290 verschoven worden, dan nog kan een uit dit huwelijk geboren zoon Jan zijn huwelijkse leeftijd pas tegen 1310/15 bereikt hebben. En dat is veel te laat om een zoon Lodewijk te hebben die zelf al in ca. 1325 huwde.

Conclusie: Jan van Berlaer is de oudste zoon van Jan Berthout van Berlaer uit diens eerste huwelijk. Ook G. Croenen is deze mening toegedaan¹⁵) & 3).

De Gulden Sporenslag.

In het artikel van Adam-Evèn wordt een Lodewijk van Berlaer vermeld die op 11 juli 1302 bij Kortrijk sneuvelde in de Gulden Sporenslag. Deze Lodewijk van Berlaer is wellicht een zoon van Jan Berthout van Berlaer (de oude) uit diens eerste huwelijk, tenslotte heette diens vader ook Lodewijk.

Adam-Evèn veronderstelde dat de naam Lodewijk een vergissing was, maar zijn uitgangspunt was ook heel anders, bij hem was Jan van Berlaer de zoon uit het tweede huwelijk, een veronderstelling die hierboven afdoende weerlegd is geworden.

De (re)constructie van de stamboom.

Als de in dit artikel genoemde gegevens worden samengevoegd met die van G. Croenen¹⁶), dan komt de stamboom er als volgt uit te zien:

Lodewijk I Berthout +1270/74

Jan I Berthout +1310/12 van Berlaer (de oude) x 1. voor 1271	Lodewijk II Berthout +1308/10	Raas Berthout + voor 1303	
Maria van Mortagne + na 1289 x 2. ca. 1293			
Marie van Sebourg + na 1333 3)			
—1—	1—	1—	2—
Jan II (I van Helmond) van Berlaer + 1326/1329 heer van Helmond 1314- + x 1. ca. 1300	Gillis + na 1312	?Lodewijk + 1302	Jan
Elisabeth van den Berghe + na 1317 x 2. ca. 1320			
Margareta van Heverlee + na 1355 3)			
—1—	1—	2—	2—
Lodewijk + na 1344 van Berlaer heer van Helmond	Jan + na 1335	Maria	Elisabeth

wordt vervolgd

oooooooooooo

Bijlage 1. Overdruk uit 'De Nederlandse Leeuw', 1956, kolommen 38 t/m 42.

Aantekeningen op de genealogie der eerste heren van Helmond uit het huis Berthout,

door MR^e. P. ADAM-EVÈN te Parijs.

De oude genealogie der Heren van Helmond uit den huize *Berthout*, opgesteld door Butkens¹⁾, is nagevolgd door de Raadt²⁾ en vervolgens door J. J. M. Heeren³⁾.

Volgens deze schrijvers is de heerlijkheid Helmond, welke 5 juni 1314 door hertog Jan III van Brabant tengevolge van een ruil in leen was gegeven aan Jan II *Berthout van Berlaer* (die uit zijn huwelijk met *Margareta van Héverlé* alleen twee dochters had), vererfd op zijn broeder *Lodewijk*, vader van *Walraven* en grootvader van *Jan van Berlaer*.

Ondanks het gezag van genoemde geleerden is hun mening

onjuist. Deze genealogie is in strijd met een verklaring van oude inwoners van Helmond⁴⁾ van 27 juli 1383, dat de heerlijkheid, welke aan *Jan Berthout* was in leen gegeven, van zijn zoon *Lodewijk* vererfde op *Walraven* en vervolgens op *Jan*, onderscheidenlijk klein- en achterkleinzoon van eerstgenoemde leenman.

De vergissing van Butkens is te verklaren, doordat *Jan I Berthout*, de oude (1264—1305), tweemaal getrouwd is geweest en van elk van zijn beide echtgenoten een zoon met zijn eigen voornaam *Jan* naliet.

De oudste, *Jan II*, komt van 1289—1302 vóór als oudste zoon, „primogenitus”⁵⁾. Hij wordt vermeld als heer van Neckerspoel (1295) en voerde als wapen de drie rode palen op het zilveren veld van de *Berthout's van Berlaer*, gebroken door een vrijkwartier, waarin een ruiter met het wapen der *Mortagne's*, zijner moeders familie⁶⁾.

Na 1302 komt hij niet meer voor en aangezien een oude genealogie⁷⁾, te Brussel bewaard, mededeelt, dat in de Gulden-Sporenslag bij Kortrijk 11 Juli 1302 een *Berlaer* is sneuveld, is het mogelijk, dat hij dit is geweest. Weliswaar noemt dit stuk hem *Lodewijk*, doch dat is een vergissing, want *Lodewijk*, broeder van *Jan de Oude*, was hoogbejaard en leefde nog in Juni 1303⁸⁾.

Jan I, de Oude, was hertrouwd met *Marie de Sebourg (Zubborch)*, uit welk huwelijk hem werd geboren *Jan III*, genaamd de jonge, vermeld als heer van Keerbergen. Deze treedt op sedert juni 1303 en voert het wapen der *Berlaer's*, maar gebroken door een vrijkwartier met een leeuw⁹⁾, een breuk, welke hij bleef voeren na de dood van zijn vader en ongetwijfeld zolang zijn broeder *Gilles*, tweede zoon uit het eerste huwelijk, in leven was. (Laatstgenoemde, die het stamwapen brak met een blauwe schuinbalk, beladen met drie gouden kruisjes, vergezelde Hendrik VII van Luxemburg, die tot keizer zou worden gekroond, op zijn tocht naar Italië in juni 1312¹⁰⁾). Na 1312 voerde *Jan III* het volle wapen¹¹⁾ en in 1314 kreeg hij de heerlijkheid Helmond. Hij huwde tweemaal, eerst met *Elisabeth van den Berghe*, vermeld in 1316¹²⁾, van wie hij een zoon *Lodewijk* kreeg, daarna met *Margareta van Héverlé*¹³⁾ (*Heveren*), bij wie twee dochters, die samen Héverlé en het erkamerlingambt van Brabant erfden.

Men behoeft er zich niet over te verwonderen, dat twee broeders dezelfde voornaam hebben gedragen; nog zonder terug te gaan tot Karel de Grote, die twee zoons Pepijn had, verhaalt de geschiedenis, dat Keizer Frederik II aan twee jongens de naam Hendrik gaf en *Willem van Gulik* († 1278) aan twee zoons zijn eigen voornaam. In het geslacht *Berthout van Berlaer* noemt *Lodewijk*, vader van *Jan de oude*, in zijn testament zijn zoons: *Utriusque Walteri*, *utriusque Joannes*.

De Stadsrekeningen van Brugge¹⁴) bevatten een lijst van de strijders, die *Willem van Gulik* vergezelden in de slag bij Kortrijk en vermelden in Augustus 1302 *Jan van Berlaer*, gevolgd door drie knapen en vijf knechten. Aangezien hij voorkomt onder de Sciltknappen, moet dit handelen niet over *Jan II*, die Ridder was, maar over *Jan III*, destijds nog knaap en die korte tijd later tot Ridder werd geslagen.

De genealogie der *Berthout's van Berlaer* moet er tenslotte als volgt uitzien:

- I. *Jan I* de oude, heer van Gramines en van Berlaer, ridder sedert 1268, vermeld tot in 1303, † vóór 21 maart 1305, begraven te St.-Bernard; gedurende het leven van zijn vader († 1266) brak hij zijn wapen met een vrijkwartier, waarin het wapen van *Gavere van Liedekerke*, het geslacht van zijn moeder¹⁵).

Hij huwde 1° vóór 1271 *Marie de Mortagne*, vermeld 1279.

Jan de oude hertrouwde met *Marie de Sebourg* (*Zubborch*), vrouwe van Hameiden, weduwe in 1326, nog vermeld in 1346.

Uit het eerste huwelijk:

1. *Jan II*, primogenitus, vermeld in 1289, heer van Neckerspoel, Iteghem en Mol (1296), komt na 1302 niet meer vóór, wellicht gesneuveld bij Kortrijk.
2. *Gilles*, vermeld in 1294, vergezelde wellicht Hendrik VII op zijn tocht naar Italië en bij zijn kroning tot keizer te Rome (juni 1312); hij brak zijn wapen met een blauwe schuinbalk, beladen met drie gouden kruisjes.

Uit het tweede huwelijk:

3. *Jan III*, die volgt.
4. *Marie van Berlaer*, tr. 1° *Lodewijk Raduward*, heer van Mierlo (1327, † vóór 1349); 2° *Jan van Cuyk*, heer van Mierop.
5. *Mabilia*, abdis van Roosendael (1334—1339).
6. *Beatrix*, huwde *Gillis van Crainhem*, heer van Bouc-hout († 1337).

- II. *Jan III* de jonge, vermeld 1303, heer van Hameiden (1303), Gheel (1303), Keerbergen (door erfenis van zijn oom Lodewijk, † in 1305) en Helmond (1314), † in 1326, begr. te Binderen. Hij huwde
- a) *Elisabeth van den Berghe* (1316);
 - b) *Margareta van Héverlé*, vrouwe van Oplinter, weduwe in 1338, † 1361/1363.

Uit het eerste huwelijk:

1. *Lodewijk*, die volgt.

Uit het tweede huwelijk:

2. *Marie van Berlaer*, vrouwe van Oplinter, na de dood van haar zuster Elisabeth ook vrouwe van Héverlé, testeert 7 Aug. 1386, tr. a) *Gerard van Duffel*, heer van Rethy, † 1349, tr. b) circa 1350 *Walter van den Brugge*, † 1370. Zij liet twee zoons na.
 3. *Elisabeth*, erfkamerling van Brabant, vrouwe van Héverlé, † vóór 1 dec. 1371, tr. volgens Butkens a) *Jan de Bonte*, b) *Hendrik van Aerschot*, heer van Rivieren (1353, † vóór 1355), zn. van *Charles* en *Marie van Bouchout*. *Elisabeth* liet uit geen van beide huwelijken kinderen na.
- III. *Lodewijk van Berlaer*, heer van Helmond en Keerbergen, † vóór oktober 1346, begraven te Roosendael, tr. *Johanna van Dinther*. Deze stamde af van *Walraven van Bertheim*, heer van Dinther, hetzij als zijn dochter, hetzij als dochter van zijn zoon *Dirk van Dinther*. Dit mag worden afgeleid uit het feit, dat *Johanna* 27 mei 1332 voor $\frac{1}{3}$ erfgename blijkt te zijn van *Dirk van Dinther* en dat *Jan IV van Berlaer* leengoederen te Dinther erfde van *Nicolaas van Dinther*, zoon van *Dirk*¹⁶⁾.

Uit dit huwelijk:

1. *Jan IV van Berlaer*, heer van Helmond (1346–1357).
2. *Walraven van Berlaer*, heer van Helmond en Keerbergen (1357), † 3 maart 1361 en liet nageslacht na uit zijn huwelijk met *Elisabeth Utenhove*.
3. *Dirk van Berlaer*, heer van Hameiden 1343.
4. *Marie van Berlaer*, vermeld in oktober 1392 als echtgenoot van *Hendrik Estor*, schepen van Brussel.
5. *Catharina van Berlaer*, gehuwd met *Arnold de Roover*, ridder, schepen van 's-Hertogenbosch (1349—1383).

De familie van Marie de Sebourg.

Uit de breuk van de wapens van de beide gelijknamige zoons van *Jan I van Berlaer* blijkt niet alleen, dat men hier met twee persoonlijkeden te doen heeft, maar ook kan men daaruit de afstamming aflezen van *Marie de Sebourg (Zubborch)*, tweede vrouw van *Jan I*.

De Engelse wapenrol, gezegd *Camden Roll*¹⁷⁾ geeft voor *Berthout van Berlaer* (die hij *Berthout de Bredam* noemt!) het wapen der *Berlaer's* met een zwart vrijkwartier, waarin een zilveren leeuw, hetgeen het wapen is van *Godfried van Leuven* († 1253), jongste zoon van *Hendrik I* († 1235) hertog van Brabant: het Brabantse wapen, gebroken door verandering van kleuren¹⁸⁾.

Marie de Sebourg was (volgens een acte, door Houwaert aangehaald¹⁹⁾) „*filia Balduini*” en een oude genealogie vermeldt nader, dat zij een dochter was van *Boudewijn de Hénin*, heer van Sebourg en van *Fontaine*²⁰⁾, hetgeen wordt bevestigd door de geschiedenis van deze heerlijkheid van de hand van *Demanet*²¹⁾.

Nu had *Hendrik I*, hertog van Brabant († 1235), uit zijn huwelijk met *Maria* van Frankrijk († 1223/24), dr. van *Philippe Auguste*, een dochter *Elisabeth* († 1273), die uit haar huwelijk met *Dirk van Cleve Dinslaken* († 1244) naliet: *Machteld van Cleve* († waarschijnlijk in 1296), gehuwd in 1253 met *Gerard van Luxemburg-Durbuy* († 1297/1304).

Hun dochter *Margareta van Luxemburg* huwde *Boudewijn III van Hénin*, heer van Sebourg, en kreeg van hem *Marie*, tweede vrouw van *Jan I van Berlaer*.

Aan deze verre hertogelijke afstamming herinnert het vrijkwartier waarmede haar zoon zijn vaderlijk wapen brak.

De herinnering aan een zo ver verwijderde verwantschap wekt minder verwondering, wanneer men bedenkt, dat in dezelfde tijd de *Berthout's van Mechelen*, gesproten uit *Adèle*, oudste dochter van *Hendrik I*, deze afstamming aanduiden door, wanneer het nodig was, hun wapen te breken met een vrijkwartier Brabant²²⁾. Tevens wordt erdoor verklaard, waarom de hertogen van Brabant de heren van Helmond sedert *Jan III van Berlaer* betitelen als „*neve, consanguine*”.

Dit dubbele voorbeeld moge strekken tot bewijs van de hulp, welke de heraldiek kan bieden aan de genealogie om het antwoord te vinden op onoplosbare vraagstukken.

NOTEN:

- 1) *Butkens*, Trophées ... de Brabant, II, 1724, blz. 180.
- 2) *J. Th. de Raadt*, Keerbergen et ses seigneurs, in *Messenger des sciences historiques de Belgique*, jg. LXIII, 1889, blz. 40.
- 3) *J. J. M. Heeren*, Geschiedenis van het Kasteel-Raadhuis en de Heren van Helmond, 1938, blz. 35.
Idem, Inventaris van het Huisarchief van Helmond, 1926, blz. 10.
- 4) *Krom en Sassen*, Oorkonden betreffende Helmond, 1884, No. XXXVI.
- 5) Archives Nationales, Parijs, J 528, No. 30.
- 6) Koninklijke Bibliotheek, Brussel, Collectie Houwaert: jaren 1291, 1294, 1298, 1299; *de Raadt*, Sceaux armoriés, I, 1898, blz. 246.
- 7) Kon. Bibliotheek, Brussel, Handschriften II, 1669, folio 163.
- 8) *Revue d'Histoire et d'Archéologie*, III, Brussel 1859, blz. 596.
- 9) Houwaert loco citato; *Verkooren*, Inventaire des Chartes ... de Brabant enz., I, 1910, blz. 147, 175; *W. de Gray Birch*, Catalogue of Seals in the Department of Manuscripts in the British Museum, VI, No. 22722.
- 10) Armorial de Turin, gezegd Turiner Wappenbuch, „Ce sont li noms et les armes des chevaliers qui furent a Rome au Couronamant de l'empereur". Staatsarchief Turijn [Diplomi imperiali, mazzo 4, No. 12.] Editio *W. Doenniges*. Acta Henrici VII imperatoris Romani. Berlin 1839, II, p. 221.
- 11) *J. Th. de Raadt*, Sceaux armoriés, I, blz. 246.
- 12) Noord-Brabantsche Almanak 1893, blz. 859.
- 13) *M. de Troostembergh*: d'Heverlé in „Annuaire de la Noblesse Belge" 1910, I, blz. 247 seqq., vooral blz. 327; *P. V. Bets*, Geschiedenis der gemeenten Oplinter, Bunsbeek en Hauthem ..., Leuven 1870, blz. 47-49.
- 14) *Gilliots van Severen*, Inventaire des archives de la ville de Bruges, I, blz. 79.
- 15) *J. Le Roy*, Notitia Marchionatus Sancti Romani Imperii, hoc est urbis et agri Antverpiensis. Amstelodami 1678, blz. 178.
- 16) Ondanks de onderzoeken, welke Mejuffrouw Mr. *E. C. M. Prins* wel heeft willen instellen - haar wordt daarvoor bij deze dank betuigd -, is het niet gelukt, een oorkonde te vinden, welke oplossing kon brengen in dit vraagstuk. Zie *G. Juten* in *Taxandria* XL, 1933, blz. 306 en *Tax. L*, 1943, blz. 1.
- 17) Camden Roll, einde 13de eeuw, uitgegeven door *J. Greenstreet* in *Brit. archaeological association*, deel 38, 1882, No. 233.
- 18) Rôle d'armes Bigot (1254), No. 73, in *Archives Héraldiques Suisses*, jg. LXIII, 1949, blz. 71.
- 19) Kon. Bibliotheek, Brussel, Collectie Houwaert, X, 99, 181.
- 20) Bibliothèque Nationale, Parijs, Handschriften, fonds français No. 31821, folio 314.
- 21) *Demagnet*, Histoire de Fontaines.

Bijlage 2: de Helmondse schepenakte van 27 juli 1383, overdruk uit: Krom en Sassen, Oorkonden betreffende Helmond, 1884, No. XXXVI.

No. XXXVI.

1383. 27 JULI.

Getuigenis betreffende het recht van de Hertogen van Brabant en na hen van de Heeren van Helmond, om straten en stegen te meerderen en te minderen.

Arnout diemen heijt Creppe, Jan Boertmans, Jan Roselman, Jan Neve, Boindeken Lijskens zoon, Willum Graet, Jan Schoncken ende Jan van Gratel hebben getuget op haeren Eedt nae mane s'Richters dat hen wael condich is ende wael gedenckt dat Helmondt met sijnen toebehoorten plachten voormaels te wesen s'hertogen van Brabant, ende dat hij straten ende stegen plach te meerderen ende te minderen sonders Jemandts tegenseggen, ende naer hem creech Heer Jan van Berlaer In alder manieren ende Recht dat hij hadde ende placht te houden, wtgenomen drie pointen, die die Brieuen ende Bescheeden volcomelic begripen, die daerop gemaect zijn Ende doen sagen zij dat die voors. Heer Jan plach straten ende stegen voors. te meerderen ende verminderen, gelyck alse de voors. Hertoge gedaen hadde, ende nae Heer Jan voors soo dede des gelijcx Heer Lodewijch van Berlaer Heeren Jans Soone voorss. ende nae Heer Lodewijch voors. Walrauen sijn soone, ende nae Heer Walrauen voors. Jan van Berlaer sijn soon Heere nu ter tijt is te Helmont, ende boven hem naest Gode anders daer geenen Heer en weten, noch en kennen, ende noemen opten Eedt diese voor gedaen hebben dat hij dieselue macht heeft die sijn vaders hier voors. gehadt hebben, ende dat hij

alleen straten ende steegen binnen den wtersten huzen ter kercke weder te Helmond toe dats te wetene vanden Dosel-donck van Reijniers goet was, vanden goede van Bijstervelt ende vanden goede ter Kimmenade, ende alle straten waer zij gelegen sijn binnen der Heerlijkheijdt van Helmondt allen hem toebehoorende sijn, ende niemant anders, Ende want dese voirs. goede knapen voor Ons schepenen tot Helmondt nae mane sRichters voirs. dese voirs. poincten op haere Eedt getughet hebben Ende wij daer bij ende aen waeren, soo hebben Wy in Getuychnis der waerheijt onsen Gemeijnen Zeegel der stadt van Helmondt hieraen gehangen. Gegeuen Int Iaer Ons Heeren M. c.c.c. L xxxij, opter seven slepers dach der Heijliger Marteleren.

Afschrift in Reg. A. f°. 45 v°.

NOTEN:

1. J.J.M. Heeren, Geschiedenis van het Kasteel-Raadhuis en de Heren van Helmond, 1938.
2. Stamboomtabel 27, Europaische Stammtafeln, stammtafeln zur geschichte der Europaische staaten, (neue folge) deel 8, in 1980 uitgegeven door Detlev Schwennicke.
3. G. Croenen, brief 28-12-1988 met informatie en conceptgenealogie Berthout.
4. Mr. P. Adam-Evèn, Aantekeningen op de genealogie der eerste heren van Helmond uit het huis Berthout, De Nederlandsche Leeuw, 1956 no.2, kolom 38-42.
5. Krom en Sassen, Oorkonden betreffende Helmond, 1884, no. xxxvi 27 juli 1383.
6. Zie ook G. Juten, Jan van Berlaer, heer van Helmond 13611425, Taxandria XL, 1933, blz. 288 en 290.
7. Vervallen.

8. J.W. Groesbeek, Van Liesveld, De Nederlandsche Leeuw, 1952, kolom 274 en volgende.
9. idem, kolom 279.
10. Huisarchief Helmond, regest no.15.
11. Stamboomtabel 21, Europese Stammtafeln (neue folge) deel 6, 1978.
12. Eigen aantekeningen uit genoemde Europese Stammtafeln.
13. G. Croenen, Achtergronden van de vererving van de heerlijkheid Helmond door Jan Berthout van Berlaar in 1314, De Vlasbloem IX, 1988, blz. 51 noot 60, "apanage" = bezittingen die aan jongere leden van vorstelijke of adellijke families werden toegewezen om in hun levensonderhoud te voorzien.
14. Mondig of meerderjarig werd men bij het bereiken van het 25-ste levensjaar (na je 24-ste verjaardag).
Emancipatie was mondig worden op jongere leeftijd waarbij men zes weken en drie dagen buiten huis en kost van de ouders moest wonen. Vaak werden hiervoor financiële middelen beschikbaar gesteld zodat in het eigen levensonderhoud kon worden voorzien. Emancipatie door het aangaan van een huwelijk was ook mogelijk. Zie hiervoor Dr. M.H.M. Spierings, Het Schepenprotocol van 's-Hertogenbosch 1367-1400, Bijdragen tot de Geschiedenis van het Zuiden LIX, 1984, blz.69-70,157-158, 161, 251-252.
15. Zie noot 13, blz. 39-52.
16. Zie noot 13, blz. 50.

INHOUD HELMONDS HEEM 1990.

In de hierna volgende inhoudsopgave zijn de artikelen opgenomen, alsmede de reacties op artikelen en de boekbesprekingen. Mededelingen, felicitaties, in memoria en dergelijke zijn weggelaten.

Artikelen.

- W. J. Eijs Stamboomonderzoek of familie-
 geschiedenis. 1990/1 (thema-
 nummer stamboomonderzoek) blz
 5-12.
- J.C.P. Vogels Archiefbronnen. 1990/1 (thema-
 nummer stamboomonderzoek) blz
 13-33.
- J.C.P. Vogels en
A.J. Bodemeijer Aanvullende archiefbronnen in
 Helmond. 1990/1 (themanummer
 stamboomonderzoek) blz 34-42.
- A.L. van Tilburg De Bibliotheek van de Gemeen-
 telijke Archiefdienst Helmond.
 1990/1 (themanummer stamboom-
 onderzoek) blz 43-46.
- A.J. Bodemeijer Tips en opmerkingen uit de
 praktijk. 1990/1 (themanummer
 stamboomonderzoek) blz 47-50.
- J.C.P. Vogels Opmerkelijke zaken. 1990/1
 (themanummer stamboomonder-
 zoek) blz 51-55.

- J. Zeeuwen Helmondse bijnamen. 1990/1
 (themanummer stamboomonder-
 zoek) blz 58-59.
- G. van Neerven De heerlijkheid Stiphout, het
 huis Croy en de familie Van
 der Bruggen. 1990/2 blz 5-24.
- Wesselman, Van den Elsen en
 het archief Van der Bruggen.
 1990/2 blz 24.
- T.L. Korporaal Eerste hulp aan drenkelingen.
 1990/2 blz 25-26.
- L. van Zalinge-
 Spooren Een ontginningspoging in de
 negentiende eeuw: George van
 der Bruggen en de Binderse
 akkers. 1990/2 blz 27-43.
- J.M. van Kessel Grasduinen in het archief van
 kasteel Croy. 1990/2 blz 44-
 45.
- J. van der Heijden en
 G. van Neerven Opkomst en ondergang van
 drukkerij/uitgeverij Helmond.
 1990/3 blz 4-21.
- G. van Hooff N.V. Koninklijke Nederlandsche
 Machinefabriek v/h E.H. Bege-
 mann 101 jaar oud. 1990/3 blz
 23-29.
- T.L. Korporaal De Helmondse jaarmarkt van
 zaterdag 28 mei 1768. 1990/3
 blz 30-34.

- J. Zeeuwen Verdraagzaamheid. 1990/3 blz
35-38.
- S.F. van Wetten Protocollensprokkelingen.
1990/4 blz 6-
- G.J. van Bussel 1853. 1990/4 blz. 14.
- J. Zeeuwen Egbert Haverkamp Begemann.
1990/4 blz. 26
- T.L. Korporaal De Helmondse geestelijkheid en
de kermis. 1990/4 blz. 31
- J.C.P. Vogels De Van Berlaers, heren van
Helmond 1314-1425. (deel 1).
1990/4 blz. 37

Reacties op artikelen en boekbesprekingen.

- reacties en aanvullingen op
Helmonds Heem 1989 nummer 4.
(betreffende artikelen over
familie Wesselman en over ds.
Costius) 1990/2 blz 46-48.
- G. v. N. De Vlasbloem X. 1990/2 blz 49.

Bestuur en redactie van
Helmonds Heem
wensen u
een gelukkig 1991.

